

TATKA

prow. (1914-17) i gwardiana w Tarnowie (1924-27); był red. czasopisma → „Dzwonek Trzeciego Zakonu”; napisał *Podręcznik III zakonu św. o. Franciszka z Asyżu* (Lw 1907).

Kantak Ber II 573, III (passim); K. Grudziński, SPPF 492 (bibliogr.).

Krzysztof Simik

TATLOW TISSINGTON ks., ur. 11 I 1876 w Crossdoney k. Cavan, zm. 3 X 1957 w Londynie, irl. anglikanin, ekum. działacz.

Uczył się w Saint Columba's College w Rathfarnham, nast. Trinity College w Dublinie; 1897 został sekretarzem Student Volunteer Missionary Union, a 1898 British Colleges Christian Union; 1904 otrzymał ordynację; 1903-29 pełnił funkcję sekretarza gen., a 1929-33 przewodniczącego bryt. Student Christian Movement (zał. 1893), przyczynił się do ożywienia życia kośc. i rozwoju działalności ekum. w Anglii, a nast. Europie i Ameryce; 1925 otrzymał doktorat h.c. uniwersytetu w Edynburgu; 1926 został rektorem kościoła All Hallows i honor. kanonikiem katedry w Canterbury, a 1937 rektorem kościoła St. Edmund the King w Londynie.

T. odegrał istotną rolę podczas → Edynburskiej Światowej Konferencji Misyjnej, która zapoczątkowała współcz. → ruch ekumeniczny; od 1913 był sekretarzem, a od 1931 skarbnikiem ruchu → Wiara i Ustrój (po połączeniu z ruchem → Praktycznego Chrześcijaństwa utworzył 1948 → Ekumeniczną Radę Kościołów); podejmował liczne inicjatywy z zakresu edukacji chrześc. i teol. (m.in. w szkołach, uniwersytetach, a zwł. w Institute of Christian Education); należał m.in. do inicjatorów utworzenia 1947 British Council of Churches.

Był autorem opracowań zwł. z zakresu dziejów ruchu studentów chrześc.: *Martyn Trafford* (Lo 1910), *Missionary Vocation and the Declaration of the Student Volunteer Missionary Union* (Lo 1914), *Students, the War and Christianity* (Lo 1916) i *The Story of the Student Christian Movement of Great Britain and Ireland* (Lo 1933); genezie i historii ruchu Wiara i Ustrój poświęcił szkic *The World Conference on Faith and Order* (GÖB I 403-441) zamieszczony w dziele *A History of the Ecumenical Movement, 1517-1948* (Lo 1954, G 2004).

Th.H. Robinson, *Tissington T.*, Religious Education 24(1956) z. 1, 10-12; H. Martin, DNB VI 955-956; *The Concise Dictionary of National Biography*, Ox 1982, II 653.

Karol Karski, Stanisław Józef Kozła

TATTWA (sansk. prawda, rzeczywistość, stan prawdziwy lub rzeczywisty), elementy rzeczywistości, tworzące przez współwystępowanie, różnicowanie się i współdziałanie indywidualne świadomości, różnorodność rzeczy oraz ich przemiany; każdy ind. system filoz. ma określoną liczbę t. stanowiących jego strukturę pojęciową.

Termin „t.” jest związany z wyrażeniem *tat twam asi* (ty jesteś tym; → *Upaniszady*), głoszącym jedność Boga (podstawy świata) i → atmana jako jednostkowego podmiotu poznającego; wyrażenie to obejmuje naukę → jogi, zgodnie z którą skutek istnieje w przyczynie (zawiera się ona we wszystkich pierwiastkach rzeczywistości i rzeczach).

W okresie → brahmanów i *Upaniszad* przyjmowano jedną uniwersalną t., czyli → brahmana rozumianego jako twórczą i materialną przyczynę świata (w *Brihadaranjace* atman został przedstawiony jako tożsamy z brahmanem); materialści ind. (*lokayata*) przyjmowali istnienie 4 t. (żywiółów); ich zdaniem są one wieczne, a ich połączenia nietrwałe; z kombinacji połączeń 4 żywiółów (ziemia, ogień, woda, powietrze) powstaje świat (materialści odrzucają przestrzeń rozumianą jako 5 t., gdyż nie jest ona postrzegana zmysłowo, lecz wywnioskowana); szczególną kombinację t. stanowi świadomość, której nie mają pojedyncze żywioly (teksty buddyjskie wspominają także o 2 szkołach materialistów, którzy przyjmowali przestrzeń (akaśa) jako 5 t. oraz 6. pierwiastek będącą podstawą zjawisk duchowych).

W → dżinizmie uznawano, że wszechświat jest wiecznym współistnieniem 2 niestworzonych i niezależnych od siebie t.; jedną z nich stanowi džiwa (dusza), która jest całkowicie różna od materii, i ewoluuje we wszechświecie; ten natomiast jest rozumiany jako funkcjonalny mechanizm kosmiczny stanowiący jedność 5 t. arupa (niematerialnych i niemających formy): akaśa – przestrzeń zajęta materialnymi obiektami, dharmā – zasada ruchu, jest bezcielesna, ciągła, prosta i przenika cały wszechświat, adharma – zasada spoczynku o cechach podobnych do poprzedniej, kala – czas nieskończony, czyli cykliczny, przebiegający po zamkniętym okręgu; ostatnią t. przedmiotową (*adžiwa*) jest materia (*pudgala*); tworzy ją nieskończenie wiele wiecznych atomów, a w zależności od ich rodzajów rozróżnia się materię widzialną i niewidzialną.

System → wajsiesziki nie sprowadzał różnorodnych danych rzeczywistości do jednej zasady, lecz podkreślał rzeczywisty charakter tego, co w rzeczach jest szczególne; przyjmował on kategorie ontol. (t.) i twierdził, że zachodzi ścisły związek między nazwą a rzeczą – log. porządek nazw jest symetryczny względem ontol. porządku rzeczy; przyjmował on następujące t.: substancja (*drawja*) – może posiadać właściwości, właściwość (*guna*) – istnieje w substancji, działanie (*karman*); t. te mają rzeczywiste istnienie; 3 ostatnie t.: ogólność (*samaja*), szczególność (*wisiesza*) i nieodłączne tkwienie (*samawaja*) są tworami intelektualnego rozróżnienia (*buddhjapeksha*) i stanowią log. kategorie.

Filozofia → sankhji i joga przyjmują 25 t.; pierwszą z nich jest → purusza (Absolut), będący jedynym pierwiastkiem duchowym; nie bierze on udziału w rozwoju i funkcjonowaniu rzeczywistości, lecz jest widzem (*drastr*) – podmiotem intuicyjnie wszechpoznającym; oprócz t. podmiotowej istnieje → prakriti jako przedmiotowa zasada twórcza (rzeczywista i wieczna jak purusza); przejawia się ona na sposób 3 gun: → sattwy, radżasu i tamasu; gdy guny występują w doskonałej równowadze, stan taki określa się mianem alinga lub awjakta; w trakcie rozwoju (*parinama*) prakriti przekształca się w stan *mahat* (wielkie), będący postacią czystej, strukturalnej masy energetycznej (3. t.), która w dalszej przemianie ewoluje w samoświadomą masę energetyczną zw. *ahankara* (ja twórcze – 4. t.); przemiana ta zmierza w 3 kierunkach; gdy nad równowagą zapanuje radżas, pojawia się 5. t. w postaci narządów działania (*karmendrija*); jeżeli uaktywnia się sattwa, pojawia się 6. t. – 5 zmysłów poznania (*buddhendrija*) i umysł (*manas*), stanowiący ośrodek łączności między aktywnością percepcyjną i biomotoryczną; gdy zaś zapanuje tamas, pojawia się 5 elementów subtelných (*tanmatra*), które zageszczając się w atomy (*paramanu*), tworzą ostatnie t. – *mahabhuta* (5 żywiołów, stanów materii; ich odpowiednikami są: ziemia, woda, ogień, powietrze i przestrzeń).

R. Garbe, ERE XI 189-192, XII 831-833; Radhakrishnan I-II; Ch.J. Shah, *Jainism in North India, 800 B.C. – A.D. 526*, Lo 1932, ND 2007; G.J. Larson, *Classical Sāmkhya*, Delhi 1969, 2005; T.P. Meenakshisundaram, *The Agamic Conception of T.*, w: *Sanskrit and Indological Studies*, Delhi 1975, 231-250.

Gerard Gluchowski

TATUAŻ (tahitańskie *tatau* znak, malowidło), trwały rysunek lub napis na ciele człowieka, powstały dzięki wprowadzeniu barwnika pod nakłutą igłą lub naciętą skórę (tzw. skaryfikacja lub cykatryzacja, w jej wyniku powstaje t. bliznowy); do zach. języków słowo „t.” trafiło za sprawą L.A. de Bougainville'a oraz J. Cooka.

Od czasów staroż. w odniesieniu do t. używano takich określeń, jak: *signum*, *stigma*, *piquage*, grafizm, hieroglif, piętno, znamię, wyryty rysunek, a osoby wytatuowane nazywano „wykropkowanymi” lub „umalowanymi”; Marco Polo podczas podróży do Azji Środk. wspominał o mężczyznach, którzy dookoła ramion i nóg rysowali rodzaj pasów i kół za pomocą 5 związanych igieł, a nast. nakłuwali nimi ciało i nacierali je czarną farbą, której nie można wywabić. Wg badań archeol. t. na obszarze Eurazji znano w okresie neolitu (ok. 4000-1700